

BOSNA HERSEK PAZAR BİLGİLERİ

**T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlařmalar ve Avrupa Birliđi
Genel M¼d¼rl¼đ¼**

İçindekiler

1.	DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2.	PAZARIN ÖZELLİKLERİ	9
3.	ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	13
4.	PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER	18
5.	ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	20

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Politikası

Bosna Hersek tarafından uygulanmakta olan gümrük vergisi oranları %0-15 bandında deęiŐmektedir. Ayrıca, ithalatta %1 gümrük harcı alınmaktadır. Bazı gıda rnlerinin Bosna Hersek'e ithalatında ise gümrük vergilerinin yanı sıra ek vergiler ve tüketim vergileri de uygulanmaktadır.

Bosna Hersek, ticaretin kolaylaŐtırılması ve yerli/yabancı yatırımcılar için elveriŐli bir iŐ ortamı sağlanması amacıyla ikili ve çok taraflı serbest ticaret anlaŐmaları imzalamıştır. Bu anlaŐmalar, Türkiye ile imzalanan ve 2003 yılından bu yana yürürlükte bulunan Serbest Ticaret Anlaşması ile Arnavutluk, Karadaę, Kosova, Makedonya, Moldova ve Sırbistan'ın içerisinde yer aldığı ve 2007 yılı Kasım ayından bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret AnlaŐmasıdır (CEFTA).

Bosna Hersek ile Avrupa Birlięi arasında imzalanmıŐ ve 2008 yılı Temmuz ayından bu yana yürürlükte bulunan "Ticaret ve Ticaretle Alakalı Konularda Geçici AnlaŐma" kapsamında, Bosna Hersek ile AB arasında bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmiştir. Bu bağlamda, Bosna Hersek menŐli rnlerin AB piyasasına giriŐi ve AB'nin Bosna Hersek'e ihracatında 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlüğe giren İstikrar ve İŞbirliği Anlaşması çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktadır. Ayrıca, Bosna Hersek 2000 yılından bu yana AB'nin otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktadır.

2011 yılı Mart ayından bu yana süregelen müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile EFTA (İsviçre, İzlanda, LihtenŐtayn, Norveç) arasında 24 Haziran 2013 tarihinde Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıŐ ve 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe girmiŐtir.

Gümrük Tarifeleri

Bosna Hersek, yeniden yapılanma sürecinin bir sonucu olarak gümrük idarelerini tek bir çatı altında toplamıŐtır. Bosna Hersek'te gümrük vergileri %0-15 arasında deęiŐmekte olup, gümrük vergileri ortalaması %6,5 düzeyindedir. Belirli bazı ürünlerin (bazı petrol ürünleri, alkolsüz içecekler, bira, Őarap ve diğer alkollü içecekler, etil alkol, kahve) ithalatında gümrük vergisinin yanı sıra prelevman vergileri (excise taxes) alınmaktadır.

Yatırım amaçlı gelen yabancı sermayeye ait mal ve ekipmanlar, Bosna Hersek'te gerçekleŐtirilecek iyileŐtirme ve onarım projeleri için getirilecek mal ve ekipmanlar, ihraç kaydıyla yapılan ithalat, yatırım amaçlı getirilen komple tesis ve makine ithalatı, yolcu beraberinde getirilen eŐya, insani yardım kuruluşları tarafından getirilen ürünler, promosyon ve tanıtım amaçlı getirilen ürünler, numuneler, mektup ve posta yolu ile gelen ürünler, eğitim araç gereçleri, uluslararası organizasyonlarda tüketilecek malzemeler gümrük vergisinden muaftır.

İthalat esnasında %1 oranında harç kesintisi yapılmaktadır. Bu uygulamanın dışında ithalatta tarife dışı vergiler veya ülkemiz ihracatçılarına sıkıntıya sokabilecek tarife dışı engeller yoktur. Bosna Hersek'in uyguladığı herhangi bir anti-damping uygulaması da bulunmamaktadır.

Türkiye-Bosna Hersek Serbest Ticaret Anlaşması uyarınca, Bosna Hersek'ten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (bazı tarım ve hayvancılık ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi alınmamaktadır. Diğer taraftan, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren ülkemizden Bosna Hersek'e yapılan ihracatta tüm ürünlerde gümrük vergileri sıfırlanmıştır. İhracatçılarımız, ihracatta sadece %17 KDV ödeyeceklerdir. Söz konusu durumdan yararlanabilmek için ürünlerin EUR.1 sertifikası eşliğinde ihraç edilmesi gerekmekte olup, anılan sertifikanın olmaması durumunda Bosna Hersek'in üçüncü ülkelere uyguladığı vergi oranları uygulanmaktadır.

Bosna Hersek - Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması uyarınca, Bosna Hersek'ten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (bazı tarım ve hayvancılık ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi alınmamaktadır.

Bosna Hersek Serbest Ticaret Bölgeleri Kanunu, serbest ticaret bölgelerinin Bosna Hersek gümrük bölgelerinin bir parçası olarak kurulmasına izin vermektedir. Bosna Hersek'te kaydı olan bir ya da daha fazla yerli veya yabancı şirket bir serbest ticaret bölgesi oluşturabilirler. Serbest bölgede faaliyet gösteren işletmeler, emekle ilgili vergiler hariç diğer tüm vergilerden muaftır. Her türlü mal serbest bölgelere gümrüksüz ithal edilebilmektedir. Ancak, serbest bölgeden ihraç edilecek ürünün değerinde en az %50 oranında bir artış olmalı, katma değer yaratılmalıdır.

İç Vergiler

1 Ocak 2006 tarihinden itibaren Bosna Hersek'te tek vergi sistemine geçilmiş olup, daha önce iki entitede farklı oranlarda uygulanan 'satış' ve 'hizmet' vergileri kaldırılmış, bunların yerine Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına başlanmıştır. KDV tüm ürünlerde %17 olarak belirlenmiştir.

Kurumlar Vergisi brüt modele göre hesaplanmakta olup, Bosna Hersek Federasyonu (FbiH), Republika Srpska (RS) ve Brčko Bölgesi'nde %10 olarak aynı oran uygulanmaktadır. Gelir Vergisi de FbiH, RS ve Brcko Bölgesi'nde %10'dur.

Yurt dışından Bosna Hersek'e aktarılan kâr transferleri vergiye tabi tutulmamaktadır.

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Bosna Hersek'in ilgili mevzuatı, ülkenin üç resmi dili olan Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça yayımlanmakta olup, doğrudan mevzuat metinlerine ve ayrıntılı bilgiye anılan diller dışında erişimde güçlük yaşanmaktadır. Diğer taraftan, standartlar, teknik düzenlemeler, akreditasyon, ürün güvenliği, ithalat denetimi ve piyasa gözetim denetimi konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına ait bilgiler aşağıda yer almaktadır.

BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı

Adres: Musala 9, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 214 102

Web: www.mvteo.gov.ba

E-posta: info@mvteo.gov.ba

BH Avrupa Entegrasyon İdaresi

Adres: Trg Bosne i Hercegovine 1/XVIII, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 703 154

Faks: + 387 33 264 330

Web: www.dei.gov.ba

E-posta: info@dei.gov.ba

BH Dolaylı Vergilendirme İdaresi

Adres: Bana Lazarevića bb, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 51 335 100

Faks: +387 51 335 101

Web: <http://www.new.uino.gov.ba/>

E-posta: info@uino.gov.ba

BH Standardizasyon Enstitüsü

Adres: Vojvode Radomira Putnika 34, 71123 Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 57 310 560

Faks: +387 57 310 575

Web: www.bas.gov.ba

E-posta: stand@bas.gov.ba

BH Akreditasyon Enstitüsü

Adres: Hamdije Čemerlića 2, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 72 13 10

Faks: +387 33 72 13 11

Web: www.bata.gov.ba

E-posta: info@bata.gov.ba

BH Metroloji Enstitüsü

Adres: Augusta Brauna 2, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 568 901

Faks: +387 33 568 909

Web: www.met.gov.ba

E-posta: info@met.gov.ba

BH Gıda Güvenliği Ajansı

Adres: Kneza Višeslava bb, 88 000 Mostar, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 36 336 950

Faks: +387 36 336 990

Web: <https://www.fsa.gov.ba/>

E-posta: agencija@fsa.gov.ba

BH Piyasa Gözetim Ajansı

Adres: Karađorđeva br.8, 71123 Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 57 343 503, 340 718

Faks: +387 57 343 502

Web: www.annt.gov.ba

E-posta: msa.info@annt.gov.ba

BH Helal Sertifikalandırma Ajansı

Adres: Turalibegova 73, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 35 258 427

Faks: +387 35 258 427

Web: <http://www.halal.ba>

E-posta: agencija@halal.ba; agency@halal.ba

Bosna Hersek Federasyonu Metroloji Kurumu

Adres: Alekse Santica bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 36 513 815, +387 33 761 095

Faks: +387 36 580 015, + 387 33 761 096

Web: www.fmeri.gov.ba

E-posta: kabinet@fmeri.gov.ba

Republika Srpska Standartlar ve Metroloji Kurumu

Adres: Radoja Domanovica 2B, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 51 219 545

Faks: +387 51 219 515

Web: <http://rzsm.org/>

E-posta: rzsm@rzsm.org

BH İlaç ve Tıbbi Cihazlar Kurumu

Adres: Veljka Mladenovića bb, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 51 456 040, 456 041, 456 050, 456 051

Faks: +387 51 450 301

Web: <http://www.almbih.gov.ba/en/>

E-posta: inspektorat@almbih.gov.ba

BH Dış Ticaret Odası

Adres: Branislava Đurđeva 10, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 33 566 222

Faks: +387 33 214 292

Web: www.komorabih.ba

E-posta: info@komorabih.ba

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Bosna Hersek Dolaylı Vergilendirme İdaresinden edinilen bilgiye göre, ithalat sırasında CE işareti mahiyetinde önceden belgelendirme zorunluğu yoktur. Ancak, Bosna Hersek'e ithalat sırasında müfettiş denetimine tabi olan (veteriner, bitki sağlığı, sağlık vb.) ürünlerin güvenliğine ilişkin uygun belge/sertifika ibraz edilme yükümlülüğü kapsamında, yetkili müfettişler tarafından önceden muayenesi yapılmadan ve ibraz edilmesi gereken belgeler sunulmadan söz konusu ürünlerin gümrük işlemlerinin yapılması ve piyasaya arzı mümkün bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı kaynaklarına göre, Bosna Hersek'te teknik düzenlemeler kapsamında mevzuatta açıkça belirtilmiş durumlarda, ürünün ithalat işleminden sonra fakat piyasaya arz edilmeden önce, ilgili mevzuata göre zorunlu sertifikalandırma yapılmaktadır. Genel ifade ile söz konusu sertifikalandırma güvensiz ürünler ile insan, hayvan ve çevre sağlığı için tehlike oluşturabilecek hallerde uygulanmaktadır.

Ürünlerin sertifikalandırılması zorunluluğu genelde AB mevzuatı ile uyumlaştırılmıştır. İlgili mevzuat ve düzenlemelerin uygulanmasından BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı sorumlu olup, piyasada fiili uygulama için yetkili kurum BH Piyasa Gözetim Ajansıdır. Söz konusu Ajans, iki entite (Entite Hükümetlerine bağlı) ve Brčko Bölgesi'nde (Brčko Hükümetine bağlı) yetkili teftiş ve idare mercileri ile koordinasyonu sağlamaktadır. Uygunluk değerlendirme belgeleri (laboratuvar raporları, sertifikalar, muayene bulguları vb.) uygunluk değerlendirme kurumları (laboratuvarlar, sertifikalandırma kurumları ve muayene/teftiş kurumları vb.) tarafından verilmektedir.

Diğer bir ifade ile, Bosna Hersek'te yürürlükte olan mevzuat çerçevesinde, ürünlerin kontrolü ithalat aşamasında ve ayrıca ürünler piyasada iken yapılmaktadır. İthalat sırasında kontrollere tabi olan ürünler, Bosna Hersek Dolaylı Vergilendirme İdaresi tarafından "Muayene / Denetim Yetkili Kurumlarının Kontrollerine Tabi Birleşik Liste" düzenlemesi ile 18/03/2015 tarihinde belirlenmiş olup, ilgili idarenin web sitesinde sadece yerel dilde yer almaktadır (<http://www.new.uino.gov.ba/get/3939>).

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Ambalajlama ve etiketleme konusunda Bosna Hersek standartları ile Türk standartları birbiriyle uyumlu olup, gerek ambalajlamada ve gerekse etiketlemede bir sorunla karşılaşılmamaktadır.

Gıda ve diğer maddelerin sıhhi uygunluğu ile ilgili yasa, gıda maddelerinin etiketlenmesi hususunu da düzenlemektedir. Yasaya göre etiket, hem perakende satış ambalajının üzerinde, hem de dökme ambalajın üzerinde bulunmalıdır.

Bu etiketlerin üzerinde son kullanma tarihi, gıda katkı maddelerinin tipi, ilave edilen vitaminler, mineraller, ürünün besin değerini artırmak için diğer katkı maddeleri yer almalıdır. Diyet uygulayan kişiler için besin değeri değişikliğe uğramış gıda maddelerinin etiketlerinde bu durum belirtilmelidir. Etiketlerde gıda maddesinin muhtemel tıbbi faydaları yer almamalıdır. Etiket ya da ambalaj üzerinde "light" ya da "yağı azaltılmış" gibi ibareler

kullanmak serbesttir. Ancak etiketlerde tüketicuyu yanlış yönlendirebilecek orijin, miktar ve kalite ile ilgili yazı, resim veya çizim ya da sağlıkla ilgili bilgi olmamalıdır.

Teknik Engeller

Bosna Hersek'te teknik düzenlemeler, standartlar ve ürün güvenliği denetimleri AB uyumluluk sürecini hedeflemekle birlikte, bahse konu alanlarda devlet ve entite düzeylerinde görev dağılımı, uygulamada problemler doğurabilmektedir.

Ülkemiz tarafından düzenlenen belgelerle ilgili herhangi bir sorunla karşılaşıldığında öncelikle bahse konu alanda yetkili olan kamu kurum veya kuruluşu nezdinde ithalatçı tarafından gerekli girişimlerde bulunulması yerinde görülmekte olup, talep olunan bilgi ve belgelerin ilgili idareye sunulmasına rağmen halen tereddüdün giderilememesi durumunda konunun Ticaret Müşavirliğimize intikal ettirilerek, Müşavirlik tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde görevli kurum veya kuruluş nezdinde girişimde bulunulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bosna Hersek tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye (www.teknikengel.gov.tr) sitesinden erişilebilmektedir.

Ticarette Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ülkeler itibarıyla ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ülkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir. Sitenin üyelerine ilgilendikleri ülke ve ürün gruplarına ilişkin düzenlemeler günlük olarak e-posta ile gönderilmektedir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Bosna Hersek'te fikri, sınai mülkiyet hakları için yetkili kurum Sınai Mülkiyet Hakları Enstitüsü'dür. Enstitü, ülkede sınai mülkiyet haklarının (patent, faydalı model, ticari marka / hizmet markası, endüstriyel tasarım, coğrafi işaret) edinimi, yenilenmesi, transferi ve sona erdirilmesi için prosedürleri yürütmektedir.

Başvuru için formların Bosna Hersek'in üç resmi dilinden birinde (Boşnakça, Hırvatça veya Sırpça) yasal bir temsilci tarafından doldurulması gerekmektedir. Enstitünün web sitesinden ilgili formun adı seçilerek indirilmesi mümkündür: (https://www.ipr.gov.ba/bs/stranica/obrasci-patent_bos).

Dağıtım Kanalları

Bosna Hersek'te pazara girebilmenin en etkili yolu, büyük toptancılarla ya da yeterli büyüklükte dağıtım filosuna sahip firmalarla işbirliği yapmaktır. Yabancı sermayeli büyük zincirlerin son zamanlarda pazara hakim oldukları görülmektedir. Kendileri doğrudan ithalat yapabilen bu firmalarla çalışmanın en büyük avantajı, ürünlerin Bosna Hersek dışına, çevre ülkelere de satılmasına imkan veriyor olmasıdır.

Savaş öncesinde devlet tarafından kontrol edilen büyük perakende şirketleri, savaş sonrasında sektörden çekilmek veya faaliyet gösterdikleri yerleri özel sektör kuruluşlarına kiralamak zorunda kalmışlardır. Böylelikle, devlet teşebbüslerinin aksine, küçük işletmeler perakendecilik sektörüne hakim duruma gelmişlerdir. Sektöre 2000 yılından bu yana özellikle Hırvat, Sloven, Sırp ve Fransız sermayesi girmiş olup, hipermarket düzeyinde perakendecilik büyük ölçüde bu gruplar tarafından kontrol edilmekle birlikte, son dönemde büyük atılımlar gerçekleştiren yerel sermaye de öne çıkmaya başlamıştır.

Perakende piyasasında büyük marketler özellikle yabancı sermayenin girişiyle birlikte yaygınlaşmış olmakla birlikte, ülkede üretici-toptancı-perakendeci sistemi yaygın olarak dağıtım kanallarında ağırlığını korumaktadır.

Tüketici Tercihleri

Bosna Hersek, genelde tüketim toplumu özelliği göstermektedir. Ülkenin genel gelir durumu düşük olduğu için kaliteli fakat uygun fiyatlı ürünler tercih edilmektedir.

Fiyat ve marka Bosna Hersekli tüketicilerin önem verdiği hususlar olup, iyi bilinen uluslararası markalar avantajlı konumdadır. Bu markalarla iyi fiyat ve iyi organize edilmiş reklam kampanyaları ile rekabet edilmesi mümkündür. Özellikle dayanıklı tüketim mallarında Bosnalı tüketiciler garanti belgesine, satış sonrası hizmet ağının olup olmadığına dikkat etmektedir.

Türk ürünlerinin Bosna Hersek'te diğer ülke ürünlerine karşı avantajı, çok sayıda Bosna Hersek vatandaşının öğrencilikleri ya da Türkiye'deki akrabalarını ziyaretleri sırasında Türk

ürünleri ile tanışmış olmalarıdır. Türkiye'nin ünlü markalarının halihazırda Saraybosna başta olmak üzere ülkenin çeşitli şehirlerinde mağazaları bulunmaktadır.

Özellikle Boşnak halkı ile olan tarihi ve kültürel bağlarımıza, kültürel etkileşime rağmen, gıda tüketiminde iki ülke alışkanlıkları arasında farklılıklar vardır. Savaş sırasında edinilen bazı alışkanlıkların yanı sıra, iklim koşulları da söz konusu farklılıklarda etkili olmaktadır.

Bosna Hersek'te sebze yemekleri, Türk mutfağının sebze yemekleri ile hemen hemen aynıdır. Diğer taraftan, Bosna Hersek halkı sebze yiyeceğini daha çok salata olarak tüketmektedir. Ülkede sebzelerin yanı sıra bakliyat tüketimi de son derece az olup, mercimek, nohut, tüketimi yok denecek kadar azdır. Kuru fasulye ve barbunya fasulyesi tüketimleri diğer bakliyata nazaran daha fazladır. Bosna Hersek halkı daha çok iri taneli kuru fasulyeyi tercih etmektedir. Ayrıca, Türkiye'de çokça tüketilen bulgur, irmik gibi gıdalar da fazla tüketilmemektedir. Son zamanlarda bulgurun pazara girmeye başladığı görülmektedir. Bosnalılar, ithalatı büyük ölçüde Türkiye'den yapılan kurutulmuş küçük taneli bamyayı da tercih etmektedirler.

Bosna Hersek'te çay olarak çok uluslu şirketlerin markaları, ürünleri tüketilmekte olup, bu pazarda Türk çayı yok denecek kadar azdır. Çay, Türkiye'de olduğu gibi dökme olarak değil, bardak poşetleri halinde süpermarket raflarında yer almaktadır.

Bosna'da reçelden ziyade marmelat tüketilmektedir. Marmeladın yanı sıra kakaolu ya da sade fındık ezmesine ve tahin helvasına marketlerde sıkça rastlamak mümkündür. Tahin helvasını Türkiye'den ithal eden ülkede yerli imalatçılar da bulunmaktadır.

Bosna Hersek'in taze deniz balığı tüketimi fazla olmayıp, tatlı su balıkları, konserve ton balıkları ile bu açık kapatılmaktadır. Konserve ton balığı ithalatı Türkiye'den Tayland'a kadar çeşitli ülkelere gerçekleştirilmektedir.

Bosna-Hersek'te süpermarket zincirlerinde satışa sunulan gıda maddeleri yöreden yöreye ve etnik yapıya göre bazı değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin, Saraybosna'da marketlerde domuz etine pek az rastlanırken, Mostar'da Hırvatların nüfus olarak yoğun olmaları nedeniyle süpermarket reyonlarında domuz etine çok daha fazla rastlanmaktadır.

Bosna Hersek'te süpermarket raflarında, pazar yerlerinde ve manavlarda sıkça rastlanan Türkiye'den ithal edilmiş Türk gıda ürünleri arasında; bisküvi, çikolata, makarna, tahin helvası, pişmaniye, ton balığı, kuru incir, kuru üzüm, fındık ve diğer kuruyemişler, portakal, mandalina, limon, domates, salatalık, patlıcan, kabak, elma, sofralık üzüm, kavun, karpuz, kurutulmuş bamya gibi gıda maddelerini saymak mümkündür. Bosna Hersek'te salatalık çok tüketilmekte olup, taze tüketimin yanı sıra turşu olarak da hatırı sayılır bir tüketim vardır.

Dağılan Yugoslavya'ya ait markaların çoğu ülkede halen varlığı ve önemini korumaktadır. Halkın üzerinde çocukluk dönemlerinden kalan güzel hatıralar, güzel izler ya da markaya olan aşinalık nedeniyle halk alışverişlerinde öncelikle alışık olduğu markaları tercih etmektedir. Buna en güzel örnek, Hırvat malı "Kraş" marka çikolata ürünleridir. Bosna halkının çocukluklarından beri bildiği, sevdiği bir tat olması nedeniyle bu marka halen rahatlıkla satın aldıkları, özellikle aradıkları bir markadır. Tüketicilere böyle bir marka alışkanlığı kazandırabilmek için yüksek kalite ve uygun fiyat büyük önem taşımaktadır.

Bugün Bosna Hersek'te tüketilen ithal çikolatalar ağırlıklı olarak Hırvatistan, Sırbistan ve İsviçre'den gelmektedir. Bununla birlikte, Türk malı çikolatalar da marketlerde diğer ülke mamulleriyle hem fiyat hem de kalite olarak rekabet edebilmektedir.

Bosna Hersek pazarının zeytin ve zeytinyağı talebi yavaş da olsa artış göstermekle birlikte, Türk zeytini ve zeytinyağı henüz Bosna Hersek'e tam olarak girememiştir. Süpermarket raflarında genelde küçük kavanozlarda İtalyan, İspanyol ve Hırvat malı zeytin ve zeytinyağına rastlanmaktadır. Bosnalı tüketiciler daha çok yeşil zeytini tercih etmektedir.

Süpermarket raflarında sıkça rastlanan gıda maddelerinin (margarin, karışık turşu, salça, ketçap, mayonez, hardal, vb.) çoğu Avrupa'dan ve bölge ülkelerinden ithal edilmektedir.

Hayvancılığın doğal sonucu olarak Bosna Hersek'te süt ve süt ürünleri üretimi vardır, ancak Slovenya ve Hırvatistan'dan da süt ve süt ürünleri ithal edilmektedir. Bosna Hersek'te beyaz peynirin yanı sıra Avrupa ülkelerinde tüketilen peynir çeşitleri de çokça tüketilmektedir.

Bosna yemeklerinde genellikle ayçiçek yağı tercih edilmektedir. Sıvı yağ ithalatı genelde Macaristan ve Sırbistan'dan gerçekleşmektedir. Son zamanlarda İtalya ve İspanya menşeli zeytinyağı tüketimi artış eğilimindedir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Bosna Hersek'in idari yapısı üç etnik gruba dayanması nedeniyle çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Bu idari yapıdaki karar vericileri ve bunları yönlendirenleri teşhis etmek ilk başta mümkün olamayabilmektedir. Bu nedenle, ülkemizden Bosna Hersek pazarına girmeyi planlayan firmaların makul bir süre öncesinden bir öğrenme sürecinden geçmelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bosna Hersek ile ticaret yapan firmalarımız, yerel firmalardan ödemelerini alamama ve sözleşme şartlarına uyulmaması gibi durumlarla karşılaşabilmekte; ağır işleyen hukuksal sistem dolayısıyla davalar uzun sürebilmektedir. Bölgede yeterli sermaye birikimi olmadığı için Bosna Hersekli ithalatçıların peşin ödeme yerine altı aya kadar vadeli ödeme planlarını tercih ettikleri bilinmektedir. Bu bakımdan, Bosna Hersek firmalarına ürün/hizmet satışı gerçekleştirecek firmaların teminatlı çalışmaları, güvenilir bir yerel ortakla veya yerel mevzuata/süreçlere hakim bir avukat ya da mali müşavir ile birlikte hareket etmeleri önerilmektedir.

Yerel paydaşlar ile çalışmak esasen Bosna Hersek pazarında hızlı ilerleme kaydetmek açısından en sağlıklı yöntem olarak değerlendirilmektedir. İşbirliği yapılacak yerel paydaşlar hakkında Müşavirliğimizin erişimindeki kaynaklardan bilgi temin edilmesi mümkün bulunmaktadır.

Bosna Hersek pazarında başarılı olmak için pazarı komşu ülkelerle bir bütün olarak düşünüp, tüm bölgeye hitap edecek şekilde pazara girmek daha uygun olacaktır.

Ayrıca ihracatçılarımız bu pazarda güçlü olan Sırp, Hırvat, Alman, İtalyan, Avusturyalı, Yunan ve İspanyol sermayeli firmalar ile rekabet ederken, fiyat kırarak birbirlerine zarar vermeye

özen göstermelidirler. Firmalarımızın ürünlerinde farklılık yaratarak ve kaliteye önem vererek pazardan pay almaya çalışmaları daha faydalı olacaktır.

Kamu İhaleleri

Bosna Hersek'te bilhassa enerji ve inşaat sektörlerinde açılması planlanan ihalelerin büyük çoğunluğunun yerli ortak şartına bağlanması beklenmekte olup, yerli ortağın kapasitesi ve etkinliğinin de ihalenin başarılı sonuçlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bunun için de firmalarımızın ihale açılmadan makul bir süre öncesinde çalışmalara başlamaları önem arz etmektedir. Kamu ihaleleri ile ilgili olarak Ticaret Müşavirliğimizden bilgi alınabilir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım

Tarihsel açıdan Bosna Hersek ekonomisi tarıma dayanmış olsa da bugün ülkenin gıda ihtiyacının ancak yarısını karşılayabilmektedir. Buğday, mısır, yulaf, arpa Bosna Bölgesinin, tütün, pamuk, üzüm ve diğer meyveler ise Hersek Bölgesinin başlıca tarım ürünleridir.

Bosna Hersek'te tarım yurt içi gayri safi milli hasıladan %7,8 oranında pay almaktadır. Bu oran FbiH'de %7'ye düşerken, RS'te %17'ye çıkmaktadır.

Bosna Hersek'in tarımsal arazi varlığı 2.450.000 hektardır. Bu arazi varlığının 1 milyon hektarı tarla bitkileri tarımına ayrılmış olup, bunun %40'ı halen kullanılmamaktadır. İşlenen arazilerin %54'ünde tahıl üretimi yapılmaktadır. Yem bitkileri, ekilen alanların %29'unu, sebzeçilik yapılan alanlar ise işlenen arazilerin %15'ini oluşturmaktadır.

Çiftlik hayvanlarının sayısı savaş sonrasında giderek artmaya başlamıştır. Toplam hayvansal üretim olarak yılda yaklaşık 83.000 ton et (canlı ağırlık olarak), 530 milyon litre süt üretiminden bahsetmek mümkündür. Ülkenin her yerinde bulunan akarsular, küçük ve büyük kapasiteli balık çiftlikleri için uygundur. Özellikle alabalık ve sazan yetiştiriciliği gelişmiştir.

Bosna Hersek tarım arazilerinin neredeyse yarısı kimyasal gübrelemeye ve ilaçlamaya maruz kalmadığı için önemli ölçüde organik tarıma müsaittir. İklim şartlarının uygunluğu, eğitilmiş ve tecrübeli iş gücü, bu konuda ülkede yatırımı cazip kılan unsurlardır. Mali kaynakların yetersiz olması, mevcut işletmelerin tümüyle modernizasyon ihtiyacı, bu konuda ülkenin büyük ölçüde dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır.

Sanayi

1945–50 yılları arasında Bosna Hersek'te toplam üretimin %70'ini tarım sektörü oluşturmuş, savaş öncesinde ise ülke ekonomisi tarım ağırlıklı bir yapıdan sanayi ağırlıklı bir yapıya dönmüştür. Savaş sırasında Bosna Hersek'in sanayisi hasar görmüş, üretimde kullanılan alet ve makineler çalınmış, çalınmayanlar tahrip edilmiş ya da eskimiştir.

Savaş sonrasında sanayi kuruluşları özelleştirmeye açılmış, sanayi tesislerinin çoğu özelleştirmeler yoluyla yerli ve yabancı girişimciler tarafından satın alınmış, yapılan yatırımlarla sanayi tesislerinin verimlilik ve kapasiteleri artırılmış, sanayi daha çok ham madde ya da ara malı ağırlıklı üretime yönelmiştir.

Bugün Bosna Hersek'in ihraç ürünlerine bakıldığında, toplam ihracatın büyük kısmını hammadde ve ara malı ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. Ancak ülkenin, tüketim ve yatırım mallarında diğer ülkelerle rekabet edebilecek düzeyde üretimi bulunmamaktadır.

Bosna Hersek'te kurulu olan gıda sanayi, gıda işleme ve içecek, (et, süt, meyve, sebze, şeker, yağ, tütün, hayvan ve kuş yemi) sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Bu sektörlerde faaliyet gösteren firmaların üretim kapasiteleri sınırlı olup, iç tüketimi karşılamaktan uzaktır.

Ülkenin önemli imalat sektörlerinden metal işleme sanayinde faaliyet gösteren firmaların hemen hepsi özelleştirilmiş ve özelleştirme sonrası yeniden yapılandırılarak daha verimli ve ihracata uygun hale getirilmişlerdir. Bosna Hersek'te metal işleme sanayi, demir, çelik ve alüminyumun yanı sıra kurşun, çinko ve bakır dahil, demir veya demir olmayan metal işlemeyi kapsamaktadır.

Metal ürünlerini üreten firmalar çoğunlukla küçük ve orta boy firmalardır. Yüzlerce metal işleme firması bulunmakta; gri ve yumuşak demir, alüminyum, pirinç, metal dövme, basma, damgalama, yuvarlama, metal işleme ve kaplama, basınçlı kaplar üretimi (kazan, esanjör, kondansatör, kolon, reaktör vs.), çelik yapı, otomotiv sanayi için parça üretimi bu firmalarca gerçekleştirilmektedir.

Bosna Hersek'te bir diğer önemli sektör, ağaç ve ağaç işleme sanayiidir. Bosna Hersek'in %53'ünü ormanlık alanlar kaplamaktadır. Bu ormanlık alanın %47'sini yetişkin ağaçlar, %34'ünü genç fidanlar ve %19'unu boş orman arazileri oluşturmaktadır. Ormanlık alanların %80'i kamuya aittir. Ağaç işleme sanayi ihracatı, Bosna Hersek'in toplam ihracatının %25'ini, GSMH'nin %10'unu ve toplam istihdamın da %15'ini oluşturmaktadır.

Bosna Hersek'te yaklaşık 1500 civarında ağaç işleme ve 50 civarında mobilya yapım atölyesi/fabrikası bulunmaktadır. Bosna Hersek daha çok ağaç işleme ve mobilya yapımında kullanılan makinelere ihtiyaç duymakta olup, bu tür makine ihtiyacının önemli bir kısmını Türkiye'den karşılamaktadır. Ayrıca mobilya yapımında kullanılan menteşe, kulp, düğme gibi çeşitli mobilya yan sanayi ürünlerini de ülkemizden temin etmektedir.

Bosna Hersek'in sanayi ve madencilik üretimi içerisinde kimya sanayinin payı %6,5 civarındadır. Kimya sanayi tuz, fosfat ve kireç gibi inorganik ham maddelerden oluşmaktadır. Kimya sanayi Bosna Hersek'in dış ticaretinde önde gelen ihracat kalemlerinden olup, en fazla inorganik kimyasallar, ilaç ve tıbbi ürünler ihraç edilmektedir.

Bosna Hersek'te otomotiv sektörünün başlangıcı 50 sene öncesine dayanmaktadır. Mercedes gibi firmalar ile işbirliği yapılarak kamyon, traktör, askeri araç üretimi, motor, aktarma organları ve diğer oto parçaları üretimi ile sektör faaliyete geçmiştir. NSU ve VW gibi otomobil firmaları için de parça üretimi ve bu firmaların bazı otomobil modellerinin montajı ile sektör geliştirmiş, hatta ülkede uçak motoru üretimi de gerçekleştirilmiştir. Bugün itibarıyla Saraybosna'da VW Grubu için Skoda ve VW otomobillerin montajı yapılmaktadır. Ayrıca Golf, Polo ve Lupo modellerinin yanı sıra Renault ve Peugeot markaları için koltuk kılıfları üretilmektedir.

Bosna Hersek'te üretilen motor, vites ve bunların parçaları, fren parça ve sistemleri, debriyaj, pompalar, filtreler, oto tekstil ve deri ürünlerinin en önde gelen müşterileri arasında Mercedes, VW, MAN, Renault ve Peugeot gibi tanınmış firmalar vardır. Üretimin %90'ı yaklaşık 30 ülkeye ihraç edilmektedir.

Bosna Hersek otomotiv sektöründe yetişmiş ve deneyimli insan kaynağı mevcut olup, hazır altyapı ve halen kullanılmayan üretim tesisleri yeni yatırımlar ve yeni teknolojilerle değerlendirilmeyi beklemektedir.

Bosna Hersek tekstil, giyim ve ayakkabı sanayilerinde de uzun bir geleneğe ve iyi bir uluslararası itibara sahiptir. Bu sektörlerde üretim birimlerinin modernizasyonunda ve küresel pazarların bir parçası olmak için yeni teknolojilerin getirilmesinde oldukça başarılı bir süreçten geçmiştir. Ülkenin bu sektörde hem akademik hem de iş sahası anlamında tecrübeli ve donanımlı işgücü bulunmaktadır. Ülkenin hem Batı hem Doğu Avrupa'ya olan yakınlığı bu konudaki en önemli avantajıdır. Ayrıca işçi ücretleri de makuldür. Bu konuda çalışan küçük işletmeler gelişime açıktır. Ülke özellikle Almanya ve İtalya pazarlarına açılmak için uygundur.

Hizmetler,

Bosna Hersek'te bilişim ve iletişim teknolojileri, ülke ekonomisinin büyümesinde gittikçe daha fazla itici güç olmaktadır. 2010 yılında bu konuda hizmet veren firma sayısında patlama yaşanmış, 2003 yılındaki rakam 300 iken bu sayı 2000'e çıkmıştır. Yine bu firmalar 2003 yılında ortalama 10 kişi çalıştıran küçük işletmeler halindeyken, 2010'da bu sayı ortalama 26 kişiye yükselmiştir. Yetişmiş insan kalitesi, rekabet edilebilir maliyetler, Güneydoğu Avrupa'ya açılım, AB ile uyumlaşma çabaları dikkate alındığında, yatırımcılar için bu sektör Bosna Hersek'te potansiyel taşımaktadır.

Bosna Hersek firmaları inşaat projelerinin her aşamasında, tasarımdan yapısal mühendisliğe, inşaata, sivil mühendisliğe ve yüksek kalitede yapı malzemelerine kadar iyi donanımlara sahiptirler. Ülke, kereste, taş, kum, moloz, kil ve metal cevherleri gibi inşaat sektörü açısından önemli malzemelerde doğal kaynaklara sahiptir. Bosna Hersek inşaat pazarının büyüme kapasitesi oldukça yüksektir. Öncelikli olarak mevcut yapıların ve binaların yenilenmesi ve tamiri gerekmektedir.

Bosna Hersek, nehirleri, el değmemiş doğası, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile büyük bir turizm potansiyeline sahip olup, yabancı yatırımcılara geniş yatırım imkanları sunmaktadır. Deniz ve kış turizminin dışında spa turizmi, kültürel ve dini turizm, milli parklar, doğa parkları ve eko turizm gibi çok çeşitli turizm olanakları bulunmaktadır. Bosna Hersek çok sayıda termal ve mineral sulara sahiptir. Bu sular temiz olmaları, terapi nitelikleri ve doğal çevreleri ile ünlenmiştir.

Bosna Hersek'te sağlık sisteminde gerek kamu gerekse özel sektör düzeyinde insanların tedavi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda yetersizliklerle karşılaşıldığı ve bu durumun iyileştirilmesine yönelik olarak reformların yapılması gerektiği hem ulusal hem de uluslararası çevreler tarafından dile getirilmektedir. Bosna Hersek'ten yurtdışına tedavi amacıyla hasta gönderilen ülkeler arasında başta Hırvatistan, Avusturya, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti yer almaktadır. Ayrıca, hastaların kendi imkanlarıyla, yine Türkiye, Sırbistan ve Slovenya'ya da gittikleri bilinmektedir. Ülkedeki mevcut sağlık hizmetlerinin genel durumu ve sektörün altyapısı göz önüne alındığında, yurtdışına tedavi amacıyla hasta transferi açısından ülkenin önemli bir potansiyel barındırdığı düşünülmektedir.

Madencilik

Ülkenin en eski ve ünlü maden alanları Bosna'nın merkezinde, Vranica Dağı çevresinde (Kamenica, Olovo, Dusina, Dezevice) ve doğusunda (Srebrenica ve çevresinde) yer almaktadır. Bosna Hersek kömür, çelik, çinko, boksit, kurşun, tuz ve kil gibi madenler açısından zengin rezervlere sahiptir.

Toplam jeolojik kömür rezervlerinin yaklaşık 5,8 milyar ton olduğu, bilançoya giren 2,6 milyar tonun 1,4 milyarı linyit ve 1,2 milyarın siyah kömür olduğu açıklanmaktadır. Siyah kömür nispeten iyi kalitededir, Bosna Hersek'te saf siyah kömürün ortalama kalorifik değeri yaklaşık 16.750 kJ/kg'dır. Linyit kaliteli, temiz, ısıl değeri 7500-12600 kJ/kg olup, geniş bir uygulama alanına sahiptir.

Mevcut maden ocaklarından çıkarılan yıllık kömür üretimi ise yaklaşık 15 milyon tondur. Bosna Hersek'teki toplam enerji potansiyelinin %90'dan fazlasını kömür oluşturmaktadır. Kömür üretiminin çoğu elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Bugün itibariyle en fazla kömür üretimi Tuzla'da, ülkenin orta bölgelerinde ve Gacko havzasında gerçekleşmektedir. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda ülkenin diğer bölgelerinde de büyük kömür rezervleri olduğu tespit edilmiştir.

Bosna Hersek güçlü demir ve çelik, alüminyum oksit ve alüminyum üretim kapasitelerine sahiptir. Ülkedeki demir rezervlerinin 653 milyon ton, çinko ve kurşun rezervlerinin 56 milyon ton, boksit rezervlerinin ise 120 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede ayrıca tuz, barit, kireç ve kalay madenleri bulunmaktadır.

Enerji

Elektrik üretimi ve kömür çıkarımı ülke ekonomisinin anahtar sektörlerini oluşturmaktadır. Bosna Hersek, Enerji Şartı Konferansı üyesi olup, Enerji Şartı Antlaşmasını ve PEEREA Protokolünü imzalamıştır.

Ülkenin en önemli enerji kaynağı kömürdür. Linyit rezervlerinin yaklaşık 2,3 milyar ton olduğu tahmin edilmektedir. Ülkenin hidroelektrik potansiyeli 6000 MW'ın üzerinde tahmin edilmekte olup, bunun ancak %35'inden faydalanılmaktadır. Önemli boyutta rüzgar enerjisi potansiyeline sahip olan Bosna Hersek'in bio-enerji ham madde kaynaklarının da 1,5 milyon m³ (orman/ahşap sanayi atıkları) olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca ülke potansiyel jeotermal ve güneş enerjisi kaynaklarına sahiptir. Yapılan araştırmalara göre ülkede 50 milyon tonluk petrol rezervi de bulunmaktadır.

Bosna Hersek tek bir enerji pazarına sahip değildir. Entitelerin ayrı idareleri vardır ve bu da ülke genelinde kaynakların etkin kullanımını engellemektedir.

Aynı zamanda Bosna Hersek, özellikle su ve rüzgar enerjisinde, yenilenebilir enerji potansiyeline sahip bir ülkedir. Halihazırda ülke elektrik üretiminin yaklaşık %50'si hidroelektrik santrallerinden elde edilmektedir. Ayrıca, özellikle Livno, Tomislavgrad, Mostar ve Trebinje'de yılda 2000 MW rüzgar enerjisi üretebilecek kapasite bulunduğu açıklanmıştır.

Bu konu birçok düzenleme ve mali kaynaklara ihtiyaç duymakla birlikte, yerel yönetimler rüzgar enerjisini ve rüzgar iftliklerinin yapımını teŖvik etmeye alıŖmaktadırlar.

Uluslararası toplum, ülke ekonomisini geliŖtirecek en önemli sektörlerden biri olarak potansiyel enerji kaynaklarını ve pazarını dikkatle takip etmektedir. Ancak, ülkede reformların eksik kalması, bağımsız idarenin ve yönetimde Ŗeffaflıėın olmaması, entitelerin ortak yatırımlara hazır olmamaları bu sektörün de potansiyeline ulaŖamamasına neden olmaktadır.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Ülkede Boşnakça, Hırvatça, Sırpça konuşulmaktadır. Özellikle büyük şirketlerde İngilizce, Almanca gibi dilleri bilen çalışanlar da görev yapmaktadır. Diğer taraftan, her halükarda Bosna Hersek'te iş görüşmelerine Türkçe ve Boşnakça bilen bir tercüman ile gidilmesinde fayda görülmektedir.

Bölgede yeterli sermaye birikimi olmadığı için Bosna Hersekli ithalatçıların peşin ödeme yerine altı aya kadar vadeli ödeme planlarını tercih ettikleri bilinmektedir. Bu bakımdan, Bosna Hersek firmalarına ürün/hizmet satışı gerçekleştirecek firmaların teminatlı çalışmaları, güvenilir bir yerel ortakla veya yerel mevzuata/süreçlere hakim bir avukat ya da mali müşavir ile birlikte hareket etmeleri önerilmektedir.

Para Kullanımı

Bosna Hersek'in resmi para birimi "konvertibil mark"tır (KM, BAM). 1 KM = 100 fenning olarak değer bulmaktadır. Döviz kuru avroya endekslenmiş olup 1 avro = 1,95583 KM değerindedir. Döviz değişimi (avro, ABD doları, Türk irası) bankalar, postaneler ve döviz büfelerinden yapılabilmektedir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Umuma mahsus, Diplomatik, Hususi ve Hizmet pasaportları hamili Türk vatandaşları Bosna Hersek'e yapacakları seyahatlerde toplam kalış süresi son 180 gün içinde 90 günü aşmamak kaydıyla vize uygulamalarından muaftırlar.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

Bosna Hersek'de resmi tatiller, 1-2 Ocak Yeni Yıl tatili, 1 Mart Bağımsızlık Günü, 1-2 Mayıs Uluslararası Mayıs Tatili ve 25 Kasım Ulusal Tatil'dir. Bu tatiller süresince bazı kurumlar çalışmaya devam etmektedir. Ancak dini bayramlarda çalışılmamaktadır. Tatillerin Pazar günlerine denk gelmesi halinde takip eden Pazartesi günü resmi tatil ilan edilmektedir.

Çalışma saatleri işyerlerine göre değişmekle birlikte resmi daireler ve firmaların çalışma saatleri için genel uygulama 08:00-16:00 saatleri arasındır.

Pandemi nedeniyle kurumların çalışma saatleri değişiklik gösterebilmekte olup, genel olarak;

- Bankalar: Haftaiçi 08:00/08:30-16:00/17:00, Cumartesi 09:00-13:00
- Postaneler: Hergün 07:00- 16:00 (SCC Alışveriş Merkezi'nde 10:00-21:00)
- Bakkallar: Hergün 08:00-22:00
- Pazarlar: Pazartesi-Cumartesi 07:00-17:00, Pazar 07:00-16:00

- Alışveriş Merkezleri: Pazartesi-Cumartesi 10:00-22:00, Pazar 11:00-22:00 saatleri arasında çalışmaktadır.

Yerel Saat

Bosna Hersek yaz saatinde Türkiye'den bir saat, kış saatinde iki saat geridedir. Yaz saati uygulaması Mart ayının son Pazar günü, kış saati uygulaması ise Ekim ayının son Pazar günü yürürlüğe girmektedir.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Bosna Hersek'in entitelerine göre şirket türlerinin özellikleri aşağıda yer almaktadır.

ŞİRKET TÜRLERİ	BH FEDERASYONU	REPUBLIKA SRPSKA
Sınırsız Sorumlu Anonim Şirketler (d.n.o.)	<ul style="list-style-type: none">• Yerli veya yabancı en az iki kişi tarafından kurulur.• Kuruluş sermayesine her ortak eşit katkıda bulunur.• Gerekli asgari bir sermaye yoktur.	<ul style="list-style-type: none">• En az iki kişi tarafından kontrat esasına göre kurulur.• Gerekli asgari bir sermaye yoktur.
Sınırlı Sorumlu Anonim Ortaklıklar (Limited Şirket) (d.o.o.)	<ul style="list-style-type: none">• Bir veya daha fazla kişi tarafından kurulabilir.• Asgari sermaye 1.000 KM'dir.	<ul style="list-style-type: none">• Şirketi 1-100 arası kişi kurabilir.• Asgari sermaye 1 KM'dir.
Komandit Ortaklıklar (k.d.)	<ul style="list-style-type: none">• En az 1 sınırlı ortak, 1 genel ortak olmak üzere iki kişi tarafından kurulur.• En az bir ortak bütün varlığıyla şirketin borçlarından sorumludur.• Asgari veya azami sermaye belirlenmemiştir.	<ul style="list-style-type: none">• En az 1 kişinin sınırsız sorumluluğu vardır.• Asgari veya azami sermaye belirlenmemiştir.
Sınırsız Sorumlu Anonim Ortaklıklar (d.d.)	<ul style="list-style-type: none">• Bir veya daha çok kişi tarafından kurulabilir.• Halka açık şirketler:<ol style="list-style-type: none">a) Banka veya sigorta şirketlerib) Asgari sermayesi 4.000.000 KM ve en az 40 pay sahibi• Halka kapalı A.Ş.'lerde asgari sermaye miktarı 50.000 KM'dir.	<ul style="list-style-type: none">• Bir veya daha çok kişi tarafından kurulabilir.• Halka açık şirketlerde asgari sermaye 50.000 KM'dir.• Halka kapalı A.Ş.'lerde asgari sermaye 20.000 KM'dir.

Şirketlerden ayrı olarak işletmeler şube açarak da faaliyetlerini sürdürebilirler. Şubeler, piyasa araştırması, tanıtım ve bilgi verme faaliyetlerinde temsilcilik sıfatıyla kurulabilir. Ancak şubeler, ana şirketleri adına kontrat imzalayamazlar ve tüzel kişi statüsünde olamazlar. Firmaların şubelerinin de BH Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'na kayıtlı olmaları gerekmektedir.

Şirket Kurma Prosedürleri

Şirket kuruluşlarına, faaliyetlerine ve faaliyetlerinin sona erdirilmesine, şirket türlerine, şirketin hak, yetki ve sorumluluklarına dair düzenlemeleri içeren kanunlar her iki entitede farklıdır. 23/99 sayılı Bosna Hersek Federasyonu Resmi Gazetesi'nde yayımlanan Şirketler Kanunu (Corporate Law) FBiH'de, 24/98 sayılı Republika Srpska Resmi Gazetesi'nde yayımlanan Şirketler Kanunu (Law on Enterprises) RS'te faaliyet gösterecek olan şirketlerin tabi olacağı düzenlemeleri içerir.

Yabancı sermayeli şirketlere, faaliyet konuları açısından sadece silah ve savunma sanayi sektörleri ile doğrudan kamu güvenliğini ilgilendiren sektörlerde sınırlamalar getirilmiştir. Bu alanlarda faaliyet gösterecek yabancı sermayeli şirketlerde yabancı sermaye miktarı %49'la sınırlandırılmıştır.

FBiH'da faaliyet gösterecek bir şirketin kayıt ve tescili için izlenecek prosedürler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Şirket kuruluş sözleşmesinin hazırlanması (noter tarafından onaylanmış),
2. Yatırım sermayesi ödenmesi,
3. Şirketin Belediye Mahkemesinde kaydı,
4. Şirket kaşesinin hazırlanması,
5. Ticari bankada şirket adına hesap açılması,
6. Şirket ve işçilerin vergi idaresine ibraz edilmesi,
7. Şirketin faaliyete geçebilmesine ilişkin tüm şartların yerine getirildiğine dair beyanın yetkili müfettişlik şubesine teslim edilmesi.

Bu prosedürlerin takibinde dokümantasyon kısmı süre açısından önemli olup şirket normal kuruluş süreci 35-40 gün sürebilmektedir (bazı durumlarda ise 5 günde sonuçlanabilmektedir). Şirketin hazır olma süreci içerisinde yapılacak olan işler ruhsata yazılmakta, faaliyet alanından bir konu seçilip işyeri ona göre açılmaktadır. Devlet 40 günlük süre içerisinde bir müfettiş göndererek inceleme yapar. Onay verilmesinin ardından kuruluş tamamlanır. Şirket kuruluşunda hukuki danışmanlık alınmasında fayda görülmektedir.

FBiH'da şirket kuruluşuna ilişkin masraflar şu şekildedir:

Sıra	Adımlar	Masraflar
1	Şirket kuruluş sözleşmesinin hazırlanması	300 KM
2	Yatırım sermayesi ödenmesi	2.000 KM
3	Şirketin Belediye Mahkemesinde kaydı	405 KM (kayıt ücreti) + 150 KM (Resmi Gazete'de yayınlama ücreti)
4	Şirket kaşesinin hazırlanması	20-50 KM
5	Ticari bankada şirket adına hesap açılması	Yok
6	Vergi idaresine kayıt	Yok
7	Yetkili belediyeye duyurulması	15 KM (idari harç)
8	Avukat masrafı	600 KM

Republika Srpska-RS'da faaliyet gösterecek bir şirketin kayıt ve tescili için izlenecek prosedürler:

1. Şirket kuruluş sözleşmesinin hazırlanması (noter tarafından onaylanmış),
2. Yatırım sermayesi ödenmesi,
3. RS Mali, Bilişim ve Aracı Hizmetleri Kuruluşuna (AFIP) başvuru yapılması (anılan kuruluş, mahkeme kaydı, vergi ve istatistik numaralarının temin edilmesinde yetkilidir),
4. Şirket kaşesinin hazırlanması,

5. Ticari bankada şirket adına hesap açılması,
6. Şirket işçilerinin vergi idaresine ibraz edilmesi olarak sıralanmaktadır.

RS'da şirket kuruluş işlemlerinin süresi tüm evraklar teslim edildikten sonra APIF kuruluşunda 3 gündür.

RS'da şirket kuruluşuna ilişkin masraflar şu şekildedir:

Sıra	Adımlar	Masraflar
1	Şirket kuruluş kararının tasdiği Şirket kuruluş sözleşmesinin hazırlanması	3,5 KM 200 KM
2	Yatırım sermayesi ödenmesi	1 KM
3	Şirketin kuruluşu için APIF'e başvuru	100-200 KM
4	Şirket kaşesinin hazırlanması	20-50 KM
5	Ticari bankada şirket adına hesap açılması	Yok
6	Vergi idaresine kayıt	Yok

Vizeler

Çalışma İzinleri

Bosna Hersek'te faaliyet gösteren şirketlerde çalışan yabancılar çalışma izni almak zorundadır. Çalışma izni için işverenin yabancı işçi adına çalışacağı bölgeye göre (BH Federasyonu/Republika Srpska/Brčko Bölgesi) ilgili kuruma müracaat etmesi gerekmektedir. Çalışma izinleri en fazla 1 yıl için çıkartılır ve iş akdinin feshi ile geçerliliğini yitirir.

İlgili istihdam kurumuna yapılacak müracaat kapsamında, dilekçede işin tanımı, yabancı işçinin neden istihdamına gerek duyulduğuna dair açıklayıcı bilgiler, ihtiyaç duyulan işçi sayısı, işin özeti ve işin süresine ilişkin bilgiler yer almalıdır. FBİH'da Kanton düzeyindeki istihdam kurumu, Entite düzeyindeki kurumdan onay alarak çalışma izni vermektedir.

Çalışma izni İstihdam Kurumundan alındıktan sonra ikamet izni için Bosna Hersek Güvenlik Bakanlığı Yabancılar Şubesine müracaat edilmelidir. Çalışma iznine istinaden alınan oturma izni de aynı şekilde 1 yıllık süreyle verilmektedir.

Çalışma amaçlı ikamet izni başvurusunda Bosna Hersek Güvenlik Bakanlığı Yabancılar Şubesi tarafından aşağıdaki belgeler istenmektedir:

1. Başvuru dilekçesi,
2. 100 KM harç (bunun dışında Saraybosna Kantonu'nda 1000 KM ek harç ödenmesi gerekmektedir),
3. 1 adet vesikalık fotoğraf,
4. Pasaportun onaylı fotokopisi (pasaportun süresinin ikamet izni talep edilen süreden en az 3 ay daha uzun olması gerekmektedir),

5. Yabancıнын ikamet iznini ibraz eden kağıdın fotokopisi ('beyaz karton') (ilk müracaatlarda veya adres değişikliğinde),
6. Firma kuruluşuna dair Karar (onaylı fotokopisi),
7. Çalışma izni (orijinal veya onaylı fotokopisi),
8. İş sözleşmesi (orijinal veya onaylı fotokopisi),
9. İstihdam edildiğine dair belge,
10. Sosyal güvenlik kurumuna yapılan müracaatlar (M2 ve ZO2 formlar),
11. Firmanın mali durumuna ilişkin belge (banka tarafından verilir),
12. Sağlık raporu (orijinal ve fotokopi),
13. İkamet adresine ilişkin belge,
14. Sabıka kaydı/temiz kağıdı.